

Allmän SiS-rapport

2000:2

Sluten ungdomsvård 1999

- domarna
- ungdomarna
- verkställigheten och vården
- utvärderingen

Januari 2000

Sören Öman
Margareta Wihlborg

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord.....	i
Sammanfattning.....	1
A Domar om sluten ungdomsvård under 1999.....	5
B Ungdomar intagna för sluten ungdomsvård år 1999.....	21
C Forskning om och uppföljning av sluten ungdomsvård	33
D Överklagade beslut 1999 om verkställighet av sluten ungdomsvård.....	35

FÖRORD

Statens institutionsstyrelse (SiS) fick den 1 januari 1999 ett nytt verksamhetsområde, verkställighet av påföljden sluten ungdomsvård. SiS har fortlöpande följt upp utvecklingen av sluten ungdomsvård och kan nu presentera en årsrapport avseende 1999. Avsnitt A och D har författats av chefsjuristen Sören Öman, och avsnitt B har författats av utredningssekreteraren Margareta Wihlborg.

Den vetenskapliga utvärderingen av reformen med sluten ungdomsvård, som SiS initierat och bekostar, har påbörjats men slutresultatet kan presenteras först senare. I denna rapport finns dock en kortare presentation av forskningsprojektet.

Stockholm den 18 januari 2000

Sture Korpi
Generaldirektör

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

SAMMANFATTNING

Den 1 januari 1999 infördes den nya påföljden sluten ungdomsvård för ungdomar i åldrarna 15–17 år, som begått brott. Påföljden innebär intagning för vård och behandling på något av Statens institutionsstyrelses (SiS) 32 särskilda ungdomshem under en viss av brottmålsdomstolen bestämd tid utifrån brottslighetens straffvärde – minst fjorton dagar och längst fyra år. Påföljden är avsedd att ersätta fängelse för de yngsta lagöverträdarna. Någon skärpning av påföljdspraxis är inte avsedd utan förutsättningarna för att döma till sluten ungdomsvård är precis desamma som för dom på fängelse, d v s det krävs synnerliga skäl. Eftersom villkorlig frigivning inte förekommer vid den nya påföljden, skall domstolen vid bestämmandet av strafftiden dock räkna bort den tid för villkorlig frigivning som skulle ha förekommit vid ett fängelsestraff. Det faktiska frihetsberövandet skall alltså inte bli längre än vad det skulle ha blivit vid en dom på fängelse (prop. 1997/98:96 s. 158). Under verkställighetstiden skall ungdomarna få den vård och behandling som behövs för att angripa deras kriminalitet och övriga problem.

Enligt riksdagens beslut har SiS ett anslag för verksamheten 1999, som motsvarar tio årsplatser. Det har visat sig att dessa platser inte kommer att räcka. Flera ungdomar än väntat dömdes under 1999 till betydligt längre strafftider än vad som kunnat förutses. SiS beräknar att det för år 2000 behövs 40 årsplatser för sluten ungdomsvård. Finansieringsfrågan är ännu inte löst. SiS har noga följt upp utvecklingen av sluten ungdomsvård under året. SiS finansierar också en oberoende vetenskaplig utvärdering av reformen.

Denna årsrapport består av fyra delar. I *avsnitt A* analyseras de 80 fall där domstolarna dömt till sluten ungdomsvård under 1999. Det är här fråga om en analys av domsmaterialet som belyser främst rättspraxis och svarar på frågan i vilka fall domstolarna dömer till sluten ungdomsvård. I *avsnitt B* analyseras de 49 fall där ungdomar tagits in på SiS institutioner under 1999 för att verkställa sluten ungdomsvård. Här görs en analys av ungdomarnas situation och bakgrund samt behandlingens gång. I *avsnitt C* finns en kort beskrivning av den vetenskapliga utvärdering som SiS initierat, och i *avsnitt D* finns en analys av de beslut under verkställigheten av sluten ungdomsvård, som har överklagats under 1999.

Analysen av domsmaterialet (avsnitt A) visar i huvudsak följande.

Sluten ungdomsvård används främst (i frekvensordning)

- 1) vid allvarlig och upprepad brottslighet med våldsinslag av sjuttonåriga pojkar som inte tagit rättelse av en eller flera tidigare, mildare påföljder, för att utdöma en påföljd på mellan 6 och 12 månader sluten ungdomsvård,
- 2) vid mycket allvarlig brottslighet med våldsinslag av yngre barn, för att utdöma ibland mycket långa strafftider, och
- 3) vid s k. artbrott (mened, övergrepp i rättssak och narkotikabrott) i vissa fall, för att utdöma i huvudsak kortare påföljder på någon månad.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Det förekommer knappast att den som bara begått egendomsbrott, t ex. upprepade biltillgrepp, döms till sluten ungdomsvård. Det är vidare bara s k. uppsåtliga brott som lett till sluten ungdomsvård.

Brottslighet med våldsinslag ingår i hela 80 procent av fallen. Över hälften (55%) av ungdomarna är t.ex. dömda för rånbrott och ungefär en tredjedel av ungdomarna är dömda för misshandelsbrott i övrigt. I åtminstone drygt två tredjedelar av fallen har ungdomen tidigare dömts för brott. Bara knappt en tredjedel av ungdomarna var på fri fot när de fick sin dom. En dryg tredjedel av ungdomarna fanns redan hos SiS, oftast med tvång enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), inte sällan som alternativ till häktning. Resten satt i häkte. Mer än två tredjedelar (70%) av ungdomarna var sjutton år vid brottstillfället. Bara tre flickor har under 1999 dömts till sluten ungdomsvård.

När domstolarna dömer till sluten ungdomsvård blir strafftiden i allmänhet mycket lång. Den genomsnittliga strafftiden uppgick till ungefär åtta och en halv månad. Den genomsnittliga strafftiden var längre ju yngre gärningsmannen var och längre i de fall där domstolen i domen inte hade antecknat något om att ungdomen tidigare dömts för brott än i de fall där det fanns en sådan anteckning. Detta kan tyda på att sluten ungdomsvård används för tidigare ostraffade och de yngre ålderskategorierna bara i verkligt allvarliga fall.

I 32 fall har en hovrätt under 1999 meddelat en dom rörande sluten ungdomsvård. Inte något fall har avgjorts i sak av Högsta domstolen. Bara i drygt en tredjedel (38%) av de överklagade målen har tingsrättens dom fastställts. I hovrättspraxis har sluten ungdomsvård dock i princip genomgående godtagits som påföljd i sådana typfall som avses under 1) i uppställningen ovan (allvarlig och upprepade brottslighet med våldsinslag av sjuttonåriga pojkar som inte tagit rättelse av en eller flera tidigare, mildare påföljder). I en fjärdedel av de överklagade målen har hovrätten ändrat en dom på sluten ungdomsvård till någon annan, mildare påföljd. Det är oftast yngre ungdomar i åldrarna 15 och 16 år och tidigare ostraffade ungdomar som har fått sin påföljd mildrad på detta sätt. Flickor är kraftigt överrepresenterade i denna grupp.

Analysen avseende de intagna ungdomarna (avsnitt B) visar i huvudsak följande.

Under år 1999 gjordes 49 intagningar av 48 ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. En pojke frigavs, begick nya brott och dömdes på nytt till sluten ungdomsvård. Den 30 december 1999 var 36 ungdomar intagna inom SiS för verkställighet av sluten ungdomsvård.

45 ungdomar är pojkar och tre flickor. Nästan två tredjedelar av ungdomarna har utländsk bakgrund. Majoriteten av ungdomarna var 17 år vid tidpunkten för brottet. Vid intagningen var nästan en tredjedel 18 år.

Strafftiderna varierar mellan en månad och tre år. Den genomsnittliga strafftiden är 8,5 månader och den vanligaste strafftiden är sex månader. Totalt skall ungdomarna avtjäna 35 år. En jämförelse med kriminalvårdens statistik beträffande intagna i kriminalvården i

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

åldrarna 15–17 år visar att nästan tre gånger så många ungdomar i de aktuella åldrarna var intagna den 1 oktober 1999 inom SiS, än åren 1994–1998 inom kriminalvården. Strafftiderna för de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård är längre och antalet flickor som dömts till sluten ungdomsvård är fler. Den nya påföljden har i större omfattning än fängelse använts vid rån och andra våldsbrott.

Rättsprocessen tar avsevärt längre tid för de ungdomar som vårdas inom SiS än för de häktade ungdomarna. Tiden mellan intagningstillfället och rättegång/dom är väsentligt längre för de omhändertagna ungdomarna än för de häktade. Den tid den unge är häktad avräknas från verkställighetstiden, medan tiden den unge vårdats enligt LVU inte avräknas i domen till sluten ungdomsvård. Fler ungdomar som vårdas inom SiS överklagar sin dom till hovrätt än häktade ungdomar.

Ungdomarna har med få undantag omfattande social problematik. Socialtjänsten har ofta vidtagit omfattande insatser innan aktuell brottslighet begicks. Endast tio procent är okända för socialtjänsten. 44 procent har tidigare varit placerade inom SiS. 90 procent av ungdomarna är kriminellt belastade.

Socialtjänsten lämnar i de flesta fall förslag till påföljd i yttrande till åklagaren eller domstolen. Socialtjänsten föreslog vård enligt LVU inom SiS i 17 fall. I sex fall angavs att vården enligt LVU ej fungerat eller att socialtjänsten uttömt sina resurser. Förslag till sluten ungdomsvård angavs i sju yttranden.

SiS integrerar dömda ungdomar med ungdomar som vårdas enligt LVU. Flertalet ungdomar har inledningsvis placerats vid sk slutna avdelningar med hög säkerhet. Personalen vid dessa avdelningar arbetar med program som riktas mot den unges kriminalitet. Efter en tid bedrivs vården i mer öppna former. De ungdomar som bedöms klara det deltar i fritidsaktiviteter på närorten. Få permissioner på egen hand har beviljats. Vid vistelse utanför ungdomshemmet och vid hemresor har personal som regel följt med. 13 ungdomar har frigivits och en vårdas enligt LVU efter frigivning. 9 ungdomar har avvikit under verkställighetstiden.

Straff och behandling har förenats i sluten ungdomsvård. Strafftänkandet har förts in i en vårdkultur, där hänsyn tidigare endast tagits till vårdbehov, ej till samhällsskyddsaspekter. Verkställigheten/vården är tidsbestämd. Behandlingsbehovet kan överstiga eller understiga den utdömda tiden. Personal får förhålla sig på ett annat sätt och sätta ambitionsnivå, förväntningar och behandlingsinnehåll i förhållande till straffets längd. Det har varit en stor omställning för SiS. Samtidigt har antalet dömda blivit betydligt fler än förväntat. SiS har dock klarat uppdraget år 1999. En utökning av antalet platser kommer att förbättra möjligheterna till planering av verkställighet och behandling.

Forskning och utvärdering (avsnitt C).

En oberoende utvärdering av lagstiftningen avseende sluten ungdomsvård finansieras av SiS. Utvärderingen syftar till att studera den nya påföljden dels utifrån rättssociologiska aspekter och dels utifrån omsorgsaspekter.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

En fördjupad uppföljning och utredning när det gäller vården av de ungdomar som intagits för sluten ungdomsvård 1999 kommer också att genomföras år 2000.

Överklagade beslut 1999 om verkställighet av sluten ungdomsvård (avsnitt D).

Under 1999 har 9 beslut om verkställighet av sluten ungdomsvård överklagats. I samtliga fall har överklagandet avslagits av länsrätten.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

A DOMAR OM SLUTEN UNGDOMSVÅRD UNDER 1999

I 80 fall har det dömts till sluten ungdomsvård under 1999. I 3 av de 80 fallen utgörs avgörandet av ett slutligt beslut om att sluten ungdomsvård skall ersätta en tidigare utdömd påföljd (vård inom socialtjänsten, skyddstillsyn respektive villkorlig dom och 40 timmars samhällstjänst). I det följande avses med ”domar” även dessa slutliga beslut. Om flera ungdomar döms samtidigt till sluten ungdomsvård, har det räknas 1 dom för varje ungdom. Med ”fall” avses en ungdom som vid 1 tillfälle har dömts till sluten ungdomsvård. Om domen överklagats från tingsrätten till hovrätten, finns det således 2 domar i det ”fallet”, varav åtminstone 1 dom inneburit att ungdomen dömts till sluten ungdomsvård.

Alla domar som meddelats under 1999 och som kommit in till Statens institutionsstyrelse (SiS) till och med 2000-01-14 har tagits med. I undersökningen ingår det således även domar som inte har vunnit laga kraft än och domar i lägre rätt som kan komma att ändras i överrätt under 2000. Vid undersökningstillfället hade domen överklagats i 7 fall, varav i 1 fall till Högsta domstolen, och i 3 fall hade överklagningstiden inte gått ut.

Under det första halvåret 1999 meddelades det domar i 27 fall (34%) och under det andra halvåret 1999 meddelades det domar i de resterande 53 fallen (66%). 38 procent (30 stycken) av domarna i årets fall meddelades under det sista kvartalet 1999. Antalet fall har således ökat kraftigt i slutet av perioden, vilket framgår av tabellen nedan

Fall inkomna under 1999

1999	Antal fall	Andel fall i procent
Första kvartalet	13	16%
Andra kvartalet	14	18%
Tredje kvartalet	23	29%
Fjärde kvartalet	30	38%
<i>Totalt antal fall</i>	<i>80</i>	<i>100%</i>

I 9 av de 80 fallen har åtalet ogillats i hovrätten under 1999 eller annan påföljd än sluten ungdomsvård utdömts där under 1999. I övriga 71 fall har ungdomarna dömts för brott till sluten ungdomsvård. I 3 fall har domstolen förordnat att tidigare utdömd sluten ungdomsvård även skall avse nya brott, varav det i 1 fall meddelats ett sådant förordnande när de nya brotten hade begåtts efter artonårsdagen (jämför prop. 1997/98:96 s. 168 och 199). I 5 fall har sluten ungdomsvård på nytt utdömts för den som tidigare dömts till sluten ungdomsvård.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Fall inkomna under 1999

Typ av avgörande	Antal fall	Andel fall i procent
Hovrätten ogillar åtalet som kunnat föranleda slutn ungdomsvård	1	1%
Hovrätten ändrar påföljden till något annat än slutn ungdomsvård	8	10%
En ungdom har dömts till slutn ungdomsvård därav förordnande att tidigare utdömd slutn ungdomsvård skall avse nya brott dömd för andra gången under 1999 till slutn ungdomsvård	71	89%
slutligt beslut att slutn ungdomsvård skall ersätta tidigare utdömd påföljd	3	4%
<i>Totalt antal fall</i>	<i>80</i>	<i>100%</i>

Sluten ungdomsvård har i huvudsak använts vid *brott med våldsinslag*, d v s rånbrott, misshandelsbrott, olaga hot, våld eller hot mot tjänsteman, mord eller försök eller förberedelse till sådan brottslighet. I 80 procent av de 71 fallen har domarna omfattat sådan brottslighet. I 55 procent av fallen har domarna omfattat *rån eller grovt rån eller försök till sådana brott*. Ofta har domarna omfattat mer än ett rånbrott.

Mordbrand eller försök därtill har särredovisats och omfattar 3 fall, en sjuuttonårig pojke som dömts till 6 månader slutn ungdomsvård för bl.a. försök till mordbrand och två flickor på 15 respektive 17 år som dömts till 1 år 4 månader respektive 6 månader slutn ungdomsvård för mordbrand.

I övrigt har slutn ungdomsvård använts i några fall vid s.k. *artbrott*. Två sjuuttonåriga pojkar har dömts för *mened* till 1 månad slutn ungdomsvård vardera och två pojkar i samma åldersgrupp har dömts för *övergrepp i rättssak* till 2 respektive 3 månader slutn ungdomsvård. Dessutom har en sjuuttonårig pojke dömts för *narkotikabrott* till 6 månader slutn ungdomsvård. Däremot har 2 flickor på 15 respektive 17 år som dömts vid tingsrätt till 3 månader slutn ungdomsvård för *falsk tillvitelse* dömts i hovrätt till överlämnande till vård inom socialtjänsten i förening med 80 dagsböter respektive 60 timmar ungdomstjänst.

Sluten ungdomsvård används däremot i princip inte när det bara är fråga om *egendomsbrott*. De 6 fall som har noterats avser samtliga speciella situationer. I 1 fall har en tidigare skyddstillsynsdom omfattande bl.a. rån undanröjts genom ett slutligt beslut. I 1 fall har det förordnats att tidigare utdömd slutn ungdomsvård skall omfatta även nya stöldbrott. I 3 fall har pojkar under sin verkställighet av slutn ungdomsvård för bl.a. rånbrott dömts särskilt till 1 månad slutn ungdomsvård för i huvudsak *egendomsbrott*. Det sjätte fallet gällde ett åtal för rånbrott där hovrätten dock bedömde gärningarna som grov stöld och bestämde påföljden till slutn ungdomsvård 6 månader.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Brottsligheten i de 71 fallen kan indelas enligt följande.

Brottstyp	Antal fall	Andel fall i procent
Brott med våldsinslag*	57	80%
Egendomsbrott**	6	8%
Mordbrand eller försök därtill***	3	4%
Mened***	2	3%
Övergrepp i rättssak***	2	3%
Narkotikabrott***	1	1%
<i>Totalt antal fall</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>

* Rånbrott, misshandelsbrott, olaga hot, våld eller hot mot tjänsteman, mord eller försök eller förberedelse till sådan brottslighet. Till brott med våldsinslag har hänförts samtliga fall där det förekommit åtminstone ett brott av den arten

** Fall där det huvudsakliga brottet varit grov stöld, stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel eller försök därtill.

*** Fall där det huvudsakliga brottet varit det angivna.

När det gäller brott med våldsinslag kan följande uppdelning göras.

Brott med våldsinslag (sammanlagt 57 fall)

Brottsrubricering*	Antal fall där brottet förekommer**	Andel fall av 71 fall i procent
Rån	34	48%
Grov misshandel	13	18%
Olaga hot	11	15%
Misshandel	10	14%
Grovt rån	7	10%
Våld mot tjänsteman	4	6%
Hot mot tjänsteman	4	6%
Mord	3	4%

* Brottsrubriceringarna omfattar även försök eller förberedelse till det aktuella brottet.

** I ett och samma fall kan det ha dömts enligt flera angivna brottsrubriceringar. En dom kan således omfatta såväl rån som grovt rån.

Rånbrottslighet förekommer i 39 olika fall (55 procent av de 71 fallen). Misshandel, grov misshandel och våld mot tjänsteman eller försök till sådana brott förekommer i 22 olika fall (31 procent av de 71 fallen).

I 15 fall (21 procent) har ungdomarna dömts för narkotikabrott, oftast ringa.

De allra flesta ungdomarna i de 71 fallen var 17 år vid brottet. I bara 2 fall har en ungdom dömts för brott som begåtts såväl före som efter artonårsdagen. I 1 fall har det förordnats att tidigare utdömd sluten ungdomsvård skall avse nya brott som begåtts efter artonårsdagen. Bara ett fåtal ungdomar var 15 år. Åldersfördelningen vid tidpunkten för brotten framgår nedan.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Ålder vid brottet	Antal fall	Andel fall i procent
15 år	5	7%
16 år	15	21%
17 år	50	70%
18 år	1	1%
<i>Totalt antal fall</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>

I flera fall har ungdomarna dock hunnit fylla 18 år vid domen. Åldersfördelningen vid tidpunkten för domen på sluten ungdomsvård framgår nedan.

Ålder vid domen	Antal fall	Andel fall i procent
15 år	4	6%
16 år	7	10%
17 år	41	58%
18 år	19	27%
<i>Totalt antal fall</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>

I 3 av de 5 fallen med femtonåringar som begått brott har strafftiden uppgått till 1 år eller längre. Strafftiderna och brottsligheten för femtonåringarna framgår nedan.

Fall där ungdomen var 15 år vid brottet

Strafftid	Brott	Kön
32 mån	Mord & grovt rån	Pojke
16 mån	Mordbrand, stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel & olovlig körning	Flicka
12 mån	Rån och försök därtill	Pojke
3 mån	Rån & övergrepp i rättssak	Pojke
3 mån	Rån & övergrepp i rättssak	Pojke

Bara 3 flickor (4%) finns bland de 71 fallen. 2 av flickorna – 15 respektive 17 år – har dömts för mordbrand som huvudbrott till 1 år 4 månader respektive 6 månader slutn ungdomsvård. Den tredje flickan på 17 år har dömts för rån till 6 månader slutn ungdomsvård. Dessutom har 3 flickor dömts i tingsrätt till slutn ungdomsvård, men fått påföljden ändrad i hovrätten till överlämnande till vård inom socialtjänsten. Eftersom det bara finns 7 ungdomar i denna kategori, är flickorna kraftigt överrepresenterade bland de ungdomar som fått sin påföljd mildrad på detta sätt i hovrätten.

I de 71 fallen har sammanlagt 49 år 11 månader slutn ungdomsvård dömts ut. En dom på slutn ungdomsvård under 1999 har i genomsnitt omfattat en strafftid på 8,44 månader. Om man bortser från de 3 fall där domstolen förordnat att tidigare utdömd slutn ungdomsvård skall avse även nya brott, blir den genomsnittliga strafftiden i stället 8,81 månader. Om man bortser från dessa 3 fall, har ungdomarna i hälften av fallen dömts till en strafftid på mellan 6 och 10 månader och i en fjärdedel av fallen har det dömts till längre respektive kortare strafftid. Två ungdomar – 1 sextonåring och 1 sjuåring – har dömts till 3 år slutn ungdomsvård. Strafftiderna fördelar sig enligt följande.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Strafftid	Antal ungdomar	Andel ungdomar i procent	Sammanlagd strafftid i månader	Andel sammanlagd strafftid i procent
0*	3	4%	0	0%
1 mån	5	7%	5	1%
2 mån	3	4%	6	1%
3 mån	6	8%	18	3%
4 mån	2	3%	8	1%
5 mån	2	3%	10	2%
6 mån	13	18%	78	13%
7 mån	3	4%	21	4%
8 mån	8	11%	64	11%
9 mån	3	4%	27	5%
10 mån	7	10%	70	12%
12 mån	7	10%	84	14%
16 mån	5	7%	80	13%
24 mån	1	1%	24	4%
32 mån	1	1%	32	5%
36 mån	2	3%	72	12%
<i>Totalt</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>	<i>599</i>	<i>100%</i>

· Förordnande att tidigare utdömd sluten ungdomsvård skall avse nya brott.

Strafftid	Antal ungdomar	Andel ungdomar i procent	Sammanlagd strafftid i månader	Andel sammanlagd strafftid i procent
0*	3	4%	0	0%
1–5 mån	18	25%	47	8%
6–10 mån	34	48%	260	43%
12–16 mån	12	17%	164	27%
24–36 mån	4	6%	128	21%
<i>Totalt</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>	<i>599</i>	<i>100%</i>

* Förordnande att tidigare utdömd sluten ungdomsvård skall avse nya brott.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Den genomsnittliga strafftiden var längst i fall med brott med våldsinslag. Fall med brott med våldsinslag stod för 90 procent av den sammanlagda strafftiden. Detta framgår av följande tabell.

Brottstyp	Antal fall	Strafftid i genomsnitt	Sammanlagd strafftid i månader	Andel sammanlagd strafftid i procent
Brott med våldsinslag*	57	9,47 månader	540	90%
Mordbrand**	3	9,33 månader	28	5%
Narkotikabrott**	1	6,00 månader	6	1%
Egendomsbrott***	6	3,00 månader	18	3%
Övergrepp i rättssak**	2	2,50 månader	5	1%
Mened**	2	1 månad	2	1%
<i>Samtliga</i>	<i>71</i>	<i>8,44 månader</i>	<i>599</i>	<i>100%</i>

* Rånbrott, misshandelsbrott, olaga hot, våld eller hot mot tjänsteman, mord eller försök eller förberedelse till sådan brottslighet. Till brott med våldsinslag har hänförts samtliga fall där det förekommit åtminstone ett brott av den arten

** Fall där det huvudsakliga brottet varit det angivna.

*** Fall där det huvudsakliga brottet varit grov stöld, stöld, tillgrepp av fortskaffningsmedel eller försök därtill.

Den genomsnittliga strafftiden var längre ju yngre gärningsmannen var vid tidpunkten för brottet, vilket tyder på att sluten ungdomsvård används för de yngre ålderskategorierna bara i verkligt allvarliga fall. Detta framgår av följande tabell.

Ålder vid brotten	Antal fall	Strafftid i genomsnitt
15 år	5	13,20 månader
16 år	15	10,07 månader
17 år	50	7,64 månader
18 år	1	0*
<i>Samtliga</i>	<i>71</i>	<i>8,44 månader</i>

* Förordnande att tidigare utdömd sluten ungdomsvård skall avse nya brott.

I 49 av de 71 fallen (69%) har domstolen i domen antecknat att ungdomen tidigare dömts för brottslighet, vanligen till överlämnande till vård inom socialtjänsten. I 8 fall hade ungdomarna tidigare dömts till sluten ungdomsvård. I 13 fall hade ungdomarna tidigare dömts till skyddstillsyn och i 4 fall hade ungdomarna tidigare dömts till fängelse, varav 1 fall avsåg skyddstillsyn i förening med fängelse. I 7 fall undanröjdes domar på skyddstillsyn och 1 fall undanröjdes en dom på fängelse genom den aktuella domen på sluten ungdomsvård.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Som väntat är det i första hand beträffande de äldre ungdomarna som domstolen har antecknat domar för tidigare brottslighet. Detta framgår av följande tabell.

**Tidigare domar Ålder vid brotten
angivna av**

domstolen	15 år		16 år		17 år		18 år		15–18 år	
Ja	0	0%	10	67%	38	76%	1	100%	49	69%
Nej	5	100%	5	33%	12	24%	0	0%	22	31%
<i>Samtliga</i>	<i>5</i>	<i>100%</i>	<i>15</i>	<i>100%</i>	<i>50</i>	<i>100%</i>	<i>1</i>	<i>100%</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>

Den genomsnittliga strafftiden var längre i de fall där domstolen i domen inte hade antecknat något om att ungdomen tidigare dömts för brottslighet än i de fall där det fanns en sådan anteckning, vilket kan tyda på att sluten ungdomsvård används för tidigare ostraffade ungdomar bara i allvarliga fall. Detta framgår av följande tabell.

Tidigare domar angivna av domstolen	Antal fall	Strafftid i genomsnitt
Ja	49	7,55 månader
Nej	22	10,41 månader
<i>Samtliga</i>	<i>71</i>	<i>8,44 månader</i>

I 23 av de 71 fallen var ungdomarna häktade när domen föll (32%). I 25 fall (35%) fanns ungdomarna redan på SiS institutioner, oftast med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), varav 4 redan verkställde sluten ungdomsvård. I 1 fall var ungdomen omhändertagen för att han hade misskött sin skyddstillsyn. Detta framgår av följande tabell.

Frihetsberövande	Antal fall	Andel fall i procent
Hos SiS	25	35%
Därav		
sluten ungdomsvård	4	6%
övriga (LVU eller socialtjänstlagen)	21	30%
Häktade	23	32%
På fri fot	22	31%
Omhändertagen	1	1%
<i>Samtliga</i>	<i>71</i>	<i>100%</i>

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Den genomsnittliga strafftiden var längre för de ungdomar som var häktade eller redan intagna hos SiS när domarna föll än för de ungdomar som var på fri fot när domarna föll. Detta framgår av följande tabell.

Frihetsberövande	Antal fall	Strafftid i genomsnitt
Häktade	23	11,30 månader
Hos SiS	25	8,25 månader
Omhändertagen	1	7 månader
På fri fot	22	6,09 månader
<i>Samtliga</i>	<i>71</i>	<i>8,44 månader</i>

De 80 fall där sluten ungdomsvård använts under 1999 kommer från 28 olika tingsrätter enligt följande.

Tingsrätt	Antal fall	Andel fall i procent
Malmö tingsrätt	14	18%
Göteborgs tingsrätt	10	13%
Sollentuna tingsrätt	8	10%
Stockholms tingsrätt	8	10%
Huddinge tingsrätt	3	4%
Härnösands tingsrätt	3	4%
Norrköpings tingsrätt	3	4%
Nyköpings tingsrätt	3	4%
Södertälje tingsrätt	3	4%
Borås tingsrätt	2	3%
Helsingborgs tingsrätt	2	3%
Jakobsbergs tingsrätt	2	3%
Jönköpings tingsrätt	2	3%
Trelleborgs tingsrätt	2	3%
Uppsala tingsrätt	2	3%
Falköpings tingsrätt	1	1%
Linköpings tingsrätt	1	1%
Ludvika tingsrätt	1	1%
Lunds tingsrätt	1	1%
Nacka tingsrätt	1	1%
Sala tingsrätt	1	1%
Skellefteå tingsrätt	1	1%
Sundsvalls tingsrätt	1	1%
Uddevalla tingsrätt	1	1%
Umeå tingsrätt	1	1%
Västerviks tingsrätt	1	1%
Västerås tingsrätt	1	1%
Växjö tingsrätt	1	1%
<i>Samtliga</i>	<i>80</i>	<i>100%</i>

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

I 32 fall har hovrätten meddelat dom i målet under 1999. Målen fördelar sig mellan hovrätterna enligt följande.

Hovrätt	Antal fall	Andel fall i procent
Svea hovrätt	12	38%
Hovrätten för Västra Sverige	11	34%
Hovrätten över Skåne och Blekinge	5	16%
Göta hovrätt	3	9%
Hovrätten för Nedre Norrland	1	3%
<i>Samtliga</i>	<i>32</i>	<i>100%</i>

I 40 procent av de 80 fall där sluten ungdomsvård använts under 1999 överklagades tingsrättens dom till hovrätten. Över hälften (53%) av de ungdomar som var på fri fot när domen föll överklagade sin dom, medan bara knappt en fjärdedel (22%) av de ungdomar som satt häktade överklagade sin dom. Trots att tiden före verkställbar dom på SiS institutioner inte räknas av från strafftiden, överklagade hela 42 procent av de ungdomar som redan var intagna på SiS institutioner vid domstillfället. Detta framgår av följande tabell.

Frihetsberövande	Antal fall	Antal som överklagat	Andel som överklagat i procent
Häktade	23	5	22%
Hos SiS	26	11	42%
På fri fot	30	16	53%
Omhändertagen	1	0	0%
<i>Samtliga</i>	<i>80</i>	<i>32</i>	<i>40%</i>

I genomsnitt tog det 68 dagar från tingsrättens dom till det att hovrätten meddelade dom i målet. Den längsta tiden var 162 dagar och den kortaste 41 dagar. Den genomsnittliga tiden för respektive hovrätt framgår av följande tabell.

Tid från tingsrättens dom till det att hovrätten meddelade dom i målet

Hovrätt	Antal fall	Antal dagar i genomsnitt	Intervall (antal dagar)
Hovrätten för Västra Sverige	11	76	41–162
Göta hovrätt	3	67	56–83
Svea hovrätt	12	65	45–100
Hovrätten över Skåne och Blekinge	5	57	49–66
Hovrätten för Nedre Norrland	1	52	52
<i>Samtliga</i>	<i>32</i>	<i>68</i>	<i>41–162</i>

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

För de ungdomar som vid domstillfället var häktade eller på fri fot var den genomsnittliga tiden från tingsrättens dom till det att hovrätten meddelade dom i målet ungefär lika, omkring 63 dagar. Men för de ungdomar som vid domstillfället redan var intagna hos SiS tog det i genomsnitt ett par veckor längre tid, ungefär 76 dagar. Detta framgår av följande tabell.

Tid från tingsrättens dom till det att hovrätten meddelade dom i målet

Frihetsberövande	Antal fall	Antal dagar i genomsnitt	Intervall (antal dagar)
Häktade	5	62	57–66
På fri fot	16	64	45–100
Hos SiS	11	76	41–162
<i>Samtliga</i>	32	68	41–162

Andelen fall där hovrätten ändrade tingsrättens dom (ändringsfrekvensen) var 62 procent. Ändringsfrekvensen varierar mellan hovrätterna. Hovrätten över Skåne och Blekinge ändrade t ex. bara 1 (20%) av de 5 överklagade domarna. Utgången i målen i hovrätt fördelar sig enligt följande.

Utgång i hovrätten	Antal fall	Andel fall i procent
Hovrätten fastställer tingsrättens dom på slutet ungdomsvård	12	38%
Hovrätten kortar den utdömda strafftiden	4	13%
Hovrätten ogillar åtalet (som kunnat föranleda slutet ungdomsvård)	1	3%
Hovrätten fäller när tingsrätten ogillat åtalet	3	9%
Hovrätten ändrar påföljden till slutet ungdomsvård	4	13%
Hovrätten ändrar påföljden till något annat än slutet ungdomsvård	8	25%
<i>Samtliga</i>	32	100%

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Nedan sammanfattas de 12 fall där hovrätten fastställt tingsrättens dom.

Nr	Påföljd	Brott	Tidigare domar angivna av domstolen	Ålder vid brott/dom Pojke/Flicka
1	Sluten ungdomsvård 2 år 8 mån	Mord Grovt rån	Ostraffad	15/15 Pojke
2	Sluten ungdomsvård 8 mån	Grov stöld Grov misshandel Narkotikabrott (ringa) Försök till våld mot tjänste- man Hot mot tjänste- man Falsk tillvitelse	Förekommer inte i kriminalregistret	17/18 Pojke
3	Sluten ungdomsvård 1 år 4 mån	Mordbrand Stöld Tillgrepp av fort- skaffningsme- del Olovlig körning	Förekommer inte i kriminalregistret	15/15 Flicka
4	Sluten ungdomsvård 7 mån	Olaga tvång Olaga hot Stöld Snatteri Rån	Ej angivet	17/17 Pojke
5	Sluten ungdomsvård 3 mån	Rån	Ej angivet	17/17 Pojke
6	Sluten ungdomsvård 6 mån	Rån	970402 Vård inom socialtjänsten och dagsböter för hot mot tjänsteman, försök till våld mot tjänsteman och ringa narkotikabrott 990401 Vård inom socialtjänsten för bl.a. grov stöld, miss- handel, grovt tillgrepp av fort- skaffningsmedel och nar- kotikabrott	17/17 Flicka
7	Sluten ungdomsvård 7 mån	Grov misshandel	970507 Dagsböter för miss- handel 970624 Dagsböter för miss- handel 981212 Skyddstillsyn för miss- handel	17/17 Pojke
8	Sluten ungdomsvård 10 mån	Grovt rån Narkotikabrott (ringa)	980227 Vård inom socialtjänsten för försök till rån 980913 Vård inom socialtjänsten för misshandel och försök till grov stöld	16/16 Pojke

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Nr	Påföljd	Brott	Tidigare domar angivna av domstolen	Ålder vid brott/dom Pojke/Flicka
9	Sluten ungdomsvård 1 år 4 mån	Stöld Försök till rån Häleri	98? Vård inom socialtjänsten 9809 Vård inom socialtjänsten för grov stöld vid 8 tillfällen, olaga hot vid fler än 10 tillfällen och Försök till grov stöld vid fyra tillfällen	17/17 Pojke
10	Sluten ungdomsvård 1 år 4 mån	Grov misshandel Rån	980529 Vård inom socialtjänsten för tillgrepp av fortskaffningsmedel och olovlig körning 981229 Bestämdes påföljden för brotten i domen 980529 i stället till skyddstillsyn	17, 18/18 Pojke
11	Sluten ungdomsvård 10 mån	Rån Försök till rån	Förekommer inte i kriminalregistret	16, 17/17 Pojke
12	Sluten ungdomsvård 8 mån	Rån Försök till rån Häleriförseelse Olovlig körning Narkotikabrott Brott mot knivlagen Vapenbrott	Förekommer inte i kriminalregistret Överlämnad till vård inom socialtjänsten	17/18 Pojke

I de fall där hovrätten fastställt tingsrättens dom var 4 ungdomar häktade, 4 redan hos SiS och 4 på fri fot.

De fall där hovrätten har ändrat till påföljd av annan art är dock de mest intressanta i praxishänseende.

I 3 av de 4 fall där *hovrätten ändrat påföljden till sluten ungdomsvård* har tingsrätten dömt under 1998 och därför inte haft tillgång till påföljden sluten ungdomsvård. I två av dessa fall har hovrätten ändrat ett fängelsestraff för mened till 1 månad sluten ungdomsvård. I ett av fallen dömdes särskilt till 1 månad sluten ungdomsvård för mened och förordnades att en tidigare dom på skyddstillsyn skulle omfatta andra aktuella brott (hot och förgripelse mot tjänsteman, våldsamt motstånd och snatteri). I det tredje fallet ändrade hovrätten en dom på överlämnande till vård inom socialtjänsten för en artonårig pojke som dömts för grov misshandel, hot mot tjänsteman, urkundsförfalskning och ringa narkotikabrott till 6 månader sluten ungdomsvård. Vid bestämmandet av strafftiden beaktade hovrätten bl.a. att pojken som en direkt följd av den aktuella brottsligheten omhändertagits med stöd av LVU och tillbringat en avsevärd tid på låsta institutioner. I det fjärde fallet ändrade hovrätten en dom på överlämnande till vård inom socialtjänsten för en sjuårig flicka som begått mordbrand till 6 månader sluten ungdomsvård. Enligt hovrätten kunde socialtjänstens vårdplan, som innebar vistelse på behandlingshem men där inget hade angetts om tiden för vistelsen eller innehållet i vården, inte anses tillräckligt ingripande. Vid bestämmandet av strafftiden beaktade hovrätten bl.a. den tid som flickan hade vistats på sluten institution efter tingsrättens dom.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

I 7 av de 8 fall där *hovrätten ändrat påföljden till något annat än sluten ungdomsvård* har hovrätten dömt till överlämnande till vård inom socialtjänsten, i två fall i förening med 60 timmar ungdomstjänst och i två andra fall i förening med 80 dagsböter. I det åttonde fallet dömde hovrätten till skyddstillsyn.

I 1 av de 8 fallen fann hovrätten att den dömda flickan begått gärningarna under påverkan av en allvarlig psykisk störning och att hon därför inte fick dömas till sluten ungdomsvård (jämför prop. 1997/98:96 s. 195). De övriga 7 fallen kan sammanfattas enligt följande.

Domstol	Påföljd	Brott	Tidigare domar angivna av domstolen	Ålder vid brott/dom Pojke/Flicka
1. Uddevalla tingsrätt	Sluten ungdomsvård 4 mån	Misshandel Egenmäktigt förfarande Häleri	980225 Vård inom socialtjänsten för rån och grov stöld	16/17 Pojke
Hovrätten för Västra Sverige	Vård inom socialtjänsten Ungdomstjänst 60 tim			
2. Stockholms tingsrätt	Sluten ungdomsvård 4 mån	Misshandel Stöld Snatteri Våld mot tjänsteman Hot mot tjänsteman	Överlämnad till vård inom socialtjänsten vid fyra tillfällen (?)	16/16 Pojke
Svea hovrätt	Skyddstillsyn			
3. Jönköpings tingsrätt	Sluten ungdomsvård 6 mån	Misshandel Olaga hot Olaga intrång Ofredande Stöld Grov stöld och försök därtill	Förekommer inte i kriminalregistret	16/16 Pojke
Göta hovrätt	Överlämnande till vård inom socialtjänsten samt 80 dagsböter			
4. Stockholms tingsrätt	Sluten ungdomsvård 3 mån	Falsk tillvitelse	Förekommer inte i kriminalregistret	15/15 Flicka
Svea hovrätt	Överlämnande till vård inom socialtjänsten förenad med 80 dagsböter			
5. Stockholms tingsrätt	Sluten ungdomsvård 3 mån	Falsk tillvitelse	Förekommer inte i kriminalregistret	17/17 Flicka
Svea hovrätt	Överlämnande till vård inom socialtjänsten förenad med ungdomstjänst 60 timmar			
6. Göteborgs tingsrätt	Sluten ungdomsvård 8 mån	Rån Försök till rån	Förekommer inte i kriminalregistret	15/15 Pojke
Hovrätten för Västra Sverige	Överlämnande till vård inom socialtjänsten			15/16 Pojke

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Domstol	Påföljd	Brott	Tidigare domar angivna av domstolen	Ålder vid brott/dom Pojke/Flicka
7. Härnösands tingsrätt	Sluten ungdomsvård 1 år 6 mån	Försök till dråp	Förekommer inte i kriminalregistret	17/17 Pojke
Hovrätten för Nedre Norrland	Överlämnande till vård inom socialtjänsten			

Ungdomarna som berörs av de ändrade domarna är i allmänhet yngre än populationen som helhet och de ungdomar som förekommer i de domar där hovrätten fastställt påföljden sluten ungdomsvård. 5 av de 7 ungdomarna var 15 eller 16 år gamla vid brotten. Det tyder på att hovrätterna varit mera benägna än tingsrätterna att beakta brottslingens ålder i mildrande riktning. Det kan också noteras att domstolen beträffande bara 2 av de 7 ungdomarna har angett att det finns domar för tidigare brottslighet. Samtliga 7 ungdomar var på fri fot.

I domarna nummer 1, 2 och 3 har tingsrätterna som skäl för sluten ungdomsvård betonat att tidigare insatser av socialtjänsten inte varit verkningsfulla eller att inga ytterligare insatser av någon betydelse planerades från socialtjänstens sida. Trots att det varit fråga om allvarlig och upprepad brottslighet av de aktuella sextonåringarna verkar hovrätterna ha ansett att straffvärdet av brottsligheten inte varit sådant att sluten ungdomsvård borde utdömas. Därför har icke frihetsberövande påföljder valts.

Domarna nummer 4 och 5 avser s k artbrott, falsk tillvitelse. Sedan utfäst betalning för samlag uteblivit, hade de två flickorna sanningslöst beskyllt en man för våldtäkt, vilket bl.a. fått till följd att mannen häktats. Straffvärdet ansågs av tingsrätten och hovrätten vara fängelse i närmare 1 år. Hovrätten ansåg dock överlämnande till vård inom socialtjänsten vara en tillräckligt ingripande påföljd om den förenades med tilläggsstraff.

Domarna under nummer 6 avser en femtonårig pojke som på mindre än en månad begått närmare ett tiotal rån eller rånförsök. Hovrätten ansåg att förhållandena hade ändrats efter tingsrättens dom och att socialtjänstens ingripande hade fått en fastare karaktär med boende i ungdomskollektiv och psykologkontakt. Därför ansågs överlämnande till vård inom socialtjänsten vara en tillräckligt ingripande reaktion på brotten.

I domarna under nummer 7 hade en tidigare ostraffad sjuntonårig pojke försökt dräpa en kamrat med en kniv. Hovrätten fann att det fanns förmildrande omständigheter kring gärningen och att straffvärdet inte kunde anses överstiga 8 månader. Därför och med hänsyn till pojkens ålder fann hovrätten att påföljden borde bestämmas till överlämnande till vård inom socialtjänsten enligt en vårdplan som innebar placering på ett hem för vård eller boende för ungdomar med psykiatriska problem.

Sammanfattning och diskussion

Sluten ungdomsvård användes under 1999 som påföljd i betydligt högre utsträckning än planerat. Sluten ungdomsvård har förekommit i 80 fall under 1999. Användningen av

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

sluten ungdomsvård har ökat påtagligt under slutet av året. Det sista kvartalet 1999 meddelades det domar i 30 fall. Eftersom inget tyder på att frekvensen domar skulle minska, kan man anta att domar på sluten ungdomsvård kommer att meddelas i ett drygt hundratal domar 2000.

De utdömda strafftiderna är också längre än vad man kunde förvänta. Strafftiden har i genomsnitt varit ungefär åtta och en halv månad. I närmare tre fjärdedelar av fallen (71%) har ungdomarna dömts till sluten ungdomsvård i sex månader eller längre. I ungefär hälften av fallen har ungdomarna dömts till en strafftid på mellan 6 och 10 månader och i ungefär en fjärdedel av fallen har det dömts till längre respektive kortare strafftid. Sammanlagt har under 1999 dömts ut nästan 50 år sluten ungdomsvård. En genomläsning av domarna har dock inte gett vid handen att de utdömda påföljderna inte skulle motsvara straffvärdet av brottsligheten. De dömda ungdomarna har som regel gjort sig skyldiga till mycket allvarlig brottslighet med våldsinslag som för en vuxen skulle ha resulterat i ett ofta betydligt längre fängelsestraff. En reflektion är dock att det i många fall är svårt att tänka sig att en vuxen skulle begå sådan brottslighet som ungdomarna gjort sig skyldiga till, t.ex. upprepade rån för att komma över mobiltelefoner och småpengar från ungdomar eller upprepade fall av oprovocerad gatumisshandel.

Den genomsnittliga strafftiden var längre ju yngre gärningsmannen var vid tidpunkten för brottet. Den genomsnittliga strafftiden var vidare längre i de fall där domstolen i domen inte hade antecknat något om att ungdomen tidigare dömts för brottslighet än i de fall där det fanns en sådan anteckning. Detta kan tyda på att sluten ungdomsvård används för tidigare ostraffade och de yngre ålderskategorierna bara i verkligt allvarliga fall.

Sluten ungdomsvård används i huvudsak vid brottslighet med våldsinslag. Över hälften (55%) av ungdomarna är t.ex. dömd för rånbrottslighet och ungefär en tredjedel av ungdomarna (31%) är dömd för misshandelsbrottslighet i övrigt. Sluten ungdomsvård har också använts några gånger för att utdöma en kortare tid sluten ungdomsvård vid artbrotten mened, övergrepp i rättssak och narkotikabrott. Praxis i fråga om artbrotten får dock sägas vara vacklande, eftersom en hovrätt i två fall har använt överlämnande till vård inom socialtjänsten i stället för sluten ungdomsvård vid falsk tillvitelse av allvarlig karaktär (jämför också Högsta domstolens dom 1999-09-13 i mål nr B 2920-99). Det förekommer knappast att den som bara begått egendomsbrott, t.ex. upprepade bitillgrepp, döms till sluten ungdomsvård.

Det är vidare i första hand äldre ungdomar på sjutton år som kommer i fråga för sluten ungdomsvård. Mer än två tredjedelar (70%) av ungdomarna var sjutton år vid brotten. I ett par fall har det också förekommit att pojkar dömts till sluten ungdomsvård för brott som begåtts såväl före som efter artonårsdagen och i ett fall har det förordnats att tidigare utdömd sluten ungdomsvård skall avse nya brott som begåtts efter artonårsdagen. I åtminstone drygt två tredjedelar av fallen (69%) har ungdomen tidigare dömts för brottslighet.

Bara tre flickor har under 1999 slutligt fått sluten ungdomsvård. Tre andra flickor har dock dömts till sluten ungdomsvård vid tingsrätt, men fått sin påföljd mildrad i hovrätt till överlämnande till vård inom socialtjänsten.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Tingsrätterna i Malmö och Göteborg har haft flest fall rörande sluten ungdomsvård. Det är värt att notera att landets största tingsrätt – Stockholms tingsrätt – bara har haft drygt hälften så många fall rörande sluten ungdomsvård som Malmö tingsrätt.

I många fall överklagades tingsrättens dom till hovrätten och i majoriteten av fallen resulterade överklagandet i att hovrätten ändrade tingsrättens dom. Det kan vara naturligt när det är fråga om en ny påföljd. I 32 fall har en hovrätt under 1999 meddelat en dom rörande sluten ungdomsvård. Det utgör 40 procent av alla fall. Inte något fall har avgjorts i sak av Högsta domstolen under 1999. Ungdomar på fri fot överklagade betydligt oftare än ungdomar som satt häktade när domen föll. Andelen fall där hovrätten ändrade tingsrättens dom (ändringsfrekvensen) är relativt hög. Bara i drygt en tredjedel (38%) av fallen med överklagande har tingsrättens dom fastställts. I en fjärdedel av fallen med överklagande har hovrätten ändrat en dom på sluten ungdomsvård till någon annan, mildare påföljd. Det är oftast yngre ungdomar i åldrarna 15 och 16 år och tidigare ostraffade ungdomar som har fått sin påföljd mildrad på detta sätt. Flickor är kraftigt överrepresenterade i denna grupp.

Bara i knappt en tredjedel av fallen (31%) var ungdomarna på fri fot när de fick sin dom. I knappt en tredjedel av fallen (32%) var ungdomarna häktade när domen föll. I en något större andel av fallen (35%) fanns ungdomarna vid domen redan på någon av SiS institutioner, oftast med tvång enligt LVU som ett alternativ till häktning. Häktningstiden, men inte tiden före dom på SiS institutioner, skall räknas av från den utdömda strafftiden. Det finns dock visst stöd i hovrättspraxis för att man vid bestämmandet av strafftidens längd kan beakta att ungdomen till följd av aktuell brottslighet tagits in med tvång på SiS institutioner. Det tog i genomsnitt längre tid för de ungdomar som redan fanns på SiS institutioner när domen föll att få sitt överklagande avgjort i hovrätten (76 dagar) än vad det tog för ungdomar som var på fri fot när domen föll (64 dagar).

Ett typfall där det döms till sluten ungdomsvård kan se ut enligt följande. En sjuttonårig pojke har gjort sig skyldig till rån- eller misshandelsbrott i flera fall och döms till sluten ungdomsvård i 6–12 månader. Han har tidigare dömts en eller flera gånger för brott, ofta av samma art, till någon annan, mildare påföljd, företrädesvis överlämnande till vård inom socialtjänsten. Han sitter häktad eller är redan inlåst på någon av SiS institutioner på grund av problem med bl.a. kriminalitet.

I hovrättspraxis har sluten ungdomsvård godtagits som påföljd i sådana typfall. Huruvida det också kan finnas stöd i hovrättspraxis för att i sådana typfall döma till annan påföljd, företrädesvis överlämnande till vård inom socialtjänsten, kan inte utforskas med hjälp av det undersökta materialet. Det kan dock konstateras att det bland de fall där hovrätten ändrat en dom på sluten ungdomsvård till någon annan, mildare påföljd inte återfinns sådana typfall med sjuttonåringar. När tingsrätten använt sluten ungdomsvård i sådana typfall, har hovrätten således godtagit påföljdsvalet. Såvitt framgår av undersökningen är praxis när det gäller påföljdsbestämningen alltså tämligen entydig i fråga om typfallen.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

B UNGDOMAR INTAGNA FÖR SLUTEN UNGDOMSVÅRD 1999**Inledning**

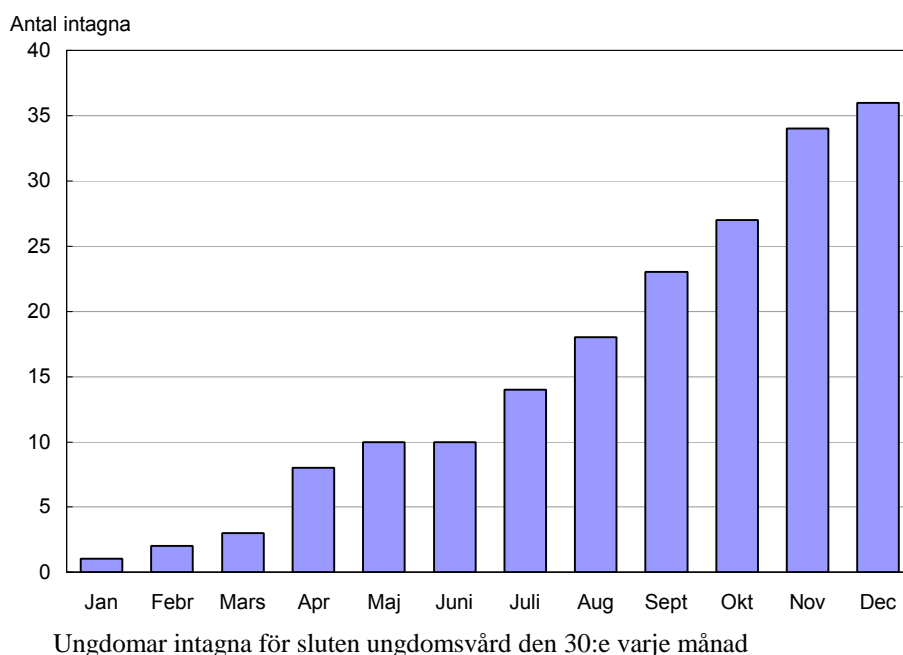
I denna PM redovisas fakta om de ungdomar som intagits vid SiS särskilda ungdomshem för att avtjäna sluten ungdomsvård år 1999: brottslighet och verkställighet. En jämförelse görs mellan ungdomar som dömts till fängelse åren 1994–1998 och ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård år 1999. Ungdomarnas sociala situation beskrivs kortfattat liksom tidigare kriminalitet och socialtjänstens tidigare insatser. Förslagen i socialtjänstens yttranden och vårdplaner tolkas. Till grund för redovisningen ligger domarna, yttranden och vårdplaner från socialtjänst och frivårdsmyndighet samt journalanteckningar i KIA, SiS klientadministrativa datasystem.

De intagna ungdomarna

Under år 1999 gjordes 49 intagningar av 48 ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. En pojke frigavs efter avtjänat straff, begick nya brott och dömdes på nytt till sluten ungdomsvård.

- 45 är pojkar och tre flickor.
- 31 ungdomar har utländsk bakgrund och 17 är svenskar (med utländsk bakgrund menas att en eller båda föräldrarna är födda utomlands).
- 13 ungdomar har frigivits efter avtjänad verkställighet.

I diagrammet nedan redovisas intagna ungdomar den 30:e varje månad 1999. Det framgår att redan i juli månad utnyttjades fler än tio platser för ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. Den 30 december 1999 var 36 ungdomar intagna vid ungdomshemmen.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Ålder vid tidpunkten för brottet, domen respektive intagningen

En dom till sluten ungdomsvård avser brott som begåtts av ungdomar i åldrarna 15–17 år. Bara ett fåtal ungdomar har dömts till sluten ungdomsvård för brott som de begått som 15-åringar. Vanligast är att brotten begåtts i 17-årsåldern.

Tre av de ungdomar som begått brott som 15-åringar har dömts till långa verkställighetstider (2 år 8 månader, 1 år 4 månader, 1 år). Den fjärde har dömts till ett kort straff (3 månader).

Elva ungdomar har hunnit fylla 18 år när domen gavs. Även om intagningen på ungdomshemmet ligger i nära i tiden och ofta i direkt anslutning till rättegången har 15 ungdomar (31 procent) hunnit fylla 18 år vid intagningen. Ingen av dessa ungdomar har dömts till så lång strafftid att de inte ”hinner” verkställa straffet före 20-årsdagen.

De intagna ungdomarnas ålder och antal vid tillfället för brottet, domen resp intagningen (n 49)

Ålder	Vid brottet Antal intagna	Vid tidpunkten för domen Antal intagna	Vid intagningen Antal intagna
15	4	3	1
16	12	6	7
17	33	29	26
18		11	15
<i>Summa</i>	49	49	49

Brottslighet

Ungdomarna har huvudsakligen dömts för våldsbrott. 41 ungdomar (84 procent) har dömts för våldsbrott.

- Rån eller grovt rån har 29 ungdomar, varav en flicka, dömts för. En pojke har dömts för mord och en för försök till mord.
- 15 pojkar har dömts för grov misshandel eller misshandel.
- Nio pojkar har dömts för våld eller hot mot tjänsteman.
- En pojke har dömts för olaga hot och ofredande.

Åtta ungdomar (16 procent) har dömts för andra typer av brott:

- Tre ungdomar, varav två flickor och en pojke, har dömts för mordbrand.
- Två pojkar har dömts för mened och en för övergrepp i rättssak.
- En pojke har dömts för tillgrepp av fortskaffningsmedel m.m.
- En pojke har dömts för narkotikabrott.

Ungdomarna har i många fall dömts för ett flertal brott i samma dom. Grov stöld eller stöld förekommer i 21 fall och tillgrepp av fortskaffningsmedel i tio fall. I 13 fall ingår ringa narkotikabrott i domen till sluten ungdomsvård. Olaga hot (8 fall), samt våld eller hot mot tjänsteman (4 respektive 5 fall) är också förhållandevis vanligt.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Domstol

Tingsrätterna i storstäderna (Stockholm, Göteborg och Malmö) har avkunnat 20 av de 49 domarna (41 procent) till sluten ungdomsvård. 19 tingsrätter utöver dessa har avkunnat sådana domar från Skellefteå i norr till Trelleborg i söder. 16 domar har avgjorts av hovrätt.

Strafftid

Strafftiderna varierar mellan en månad och tre år. Sju pojkar har två domar under samma verkställighet. I de fall den andra domen har vunnit laga kraft räknas strafftiderna samman i denna redovisning. En pojke har efter frigivning begått nya brott och på nytt dömts till sluten ungdomsvård och räknas därför två gånger.

Ungdomarnas strafftid (n 49)

Strafftid	Antal intagna	
1–3 månader	8	(16%)
4–6 månader	16	(33%)
7–12 månader	20	(41%)
Mer än 1 år	5	(10%)
Summa	49	(100%)

Den *genomsnittliga strafftiden är cirka 8,5 månader*. Mediantiden är 7 månader. Den vanligaste strafftiden är sex månader (12 ungdomar) följt av ett år (7 ungdomar).

Totalt skall ungdomarna avtjäna cirka 35 år sluten ungdomsvård.

Jämförelse med fängelsedömda ungdomar

En jämförelse mellan de ungdomar som tidigare dömdes till fängelse och de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård år 1999 visar att vid en viss given tidpunkt är fler ungdomar intagna inom SiS efter dom till sluten ungdomsvård. Detta beror främst på att strafftiderna är längre inom sluten ungdomsvård.

Det är svårt att göra en direkt jämförelse med kriminalvårdens statistik för att se om antalet dömda ungdomar ökat. Kriminalvårdens statistik (Källa: Kriminalvårdens officiella statistik 1998) omfattar enbart ungdomar 15–17 år vid intagningen i fängelse. Ungdomar som begått brott före 18-årsdagen, men som intagits i fängelse sedan de fyllt 18 år ingår således inte i materialet. Nästan en tredjedel av de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård var 18 år vid intagningen på ungdomshem. Nedan följer en jämförelse mellan ungdomar som dömts till fängelse och tagits in i kriminalvårdsanstalt åren 1994–1998 och de 34 ungdomar (15–17 år vid intagningen) som tagits in på ett ungdomshem år 1999 för att avtjäna en dom till sluten ungdomsvård.

- Åren 1994–1998 intogs i genomsnitt 31 ungdomar i åldrarna 15–17 år i fängelse. SiS tog in 34 ungdomar i motsvarande ålder år 1999.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

- Kriminalvården räknar antalet klienter den 1 oktober varje år. Åren 1994–1998 var i genomsnitt 6,4 ungdomar inskrivna detta datum. SiS hade 17 intagna i de aktuella åldrarna den 1 oktober 1999.
- En jämförelse mellan strafftiderna i de aktuella åldrarna visar att *strafftiderna inom sluten ungdomsvård blivit längre än för de ungdomar som tidigare dömts till och intagits i fängelse*. 1994–1998 intogs 38 procent av de fängelsedömda ungdomarna för att avtjäna en eller två månaders fängelse. Ingen ungdom som var under 18 år vid intagningen i ett ungdomshem hade så kort strafftid. 66 procent av de fängelsedömda ungdomarna och 41 procent av de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård hade strafftider t.o.m. sex månader. Strafftider längre än sex månader t.o.m. ett år hade 19 procent av de fängelsedömda ungdomarna, men hela 47 procent av ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. Till detta kommer att tiden för villkorlig frigivning (en tredjedel av strafftiden) räknas bort i domen till sluten ungdomsvård.
- Endast en flicka under 18 år har tagits in i fängelse åren 1994–1998. Tre flickor har tagits in för att avtjäna sluten ungdomsvård år 1999. Det finns således en tendens att *antalet flickor som döms till frihetsberövande ökar*.
- Sluten ungdomsvård har i *större omfattning än tidigare fängelse använts för rån och andra våldsbrott*. 52 procent av de dömda och i fängelse intagna ungdomarna åren 1994–1998 dömdes för våldsbrott eller rån medan motsvarande siffra inom sluten ungdomsvård är 88 procent (rån, grov misshandel, mord m.m.). En tredjedel av de fängelsedömda ungdomarna dömdes för tillgreppsbrott. Ingen pojke i den aktuella åldersgruppen har dömts för tillgreppsbrottslighet. Tre ungdomar har dömts för mordbrand och en för övergrepp i rättssak.

Vistelse vid tidpunkten för domen

De dömda ungdomarna var oftast omhändertagna och placerade på ett särskilt ungdomshem vid tidpunkten för domen (37 procent). Näst vanligast var att ungdomarna var häktade (34 procent). En nästan lika stor andel av ungdomarna var på fri fot (27 procent).

Vistelse vid tidpunkten för domen (n 49)

Vistelse	Antal intagna
Fri fot	13
Häktad	18
Vårdas inom SiS	17
Omhändertagen av frivårdsmyndigheten	1
<i>Summa</i>	<i>49</i>

Den tid den unge är häktad avräknas från verkställighetstiden. Om den unge vårdas på ett särskilt ungdomshem i avvaktan på rättegång avräknas denna tid inte från strafftiden. 14 av 17 ungdomar som vårdats inom SiS före domen togs in i samband med det aktuella brottet, oftast som ett alternativ till häktning. 18 ungdomar var häktade.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Nedanstående tabell visar att rättsprocessen tar avsevärt mycket längre tid för de ungdomar som vårdas inom SiS i avvaktan på rättegång än för de ungdomar som är häktade. Tiden mellan intagningstillfället och rättegång/dom för de omhändertagna ungdomarna är väsentligt längre än för de häktade ungdomarna både avseende mål i tingsrätt och hovrätt. Det framgår också av tabellen att fler ungdomar som vårdas inom SiS i avvaktan på rättegång överklagar sin dom än häktade ungdomar.

Genomsnittlig intagningstid för ungdomar som varit häktade respektive vårdats inom SiS i väntan på dom i tingsrätt, eller för de ungdomar som överklagat sin dom, i hovrätt

Vårdas inom SiS enligt LVU (14 ungdomar)		Häktad (18 ungdomar)	
Dom i tingsrätt	Dom i hovrätt	Dom i tingsrätt	Dom i hovrätt
75 dagar från intagningen (7 ungdomar)	165 dagar från intagningen (7 ungdomar)	34 dagar från häktningen (15 ungdomar)	99 dagar från häktningen (3 ungdomar)

Ungdomarnas situation vid tidpunkten för brottet

Det framgår av socialtjänstens yttranden att de dömda ungdomarna oftast bor i föräldrahemmet med en eller båda föräldrarna. Endast en pojke uppges sakna bostad. Två ungdomar har egna barn. Tio ungdomar var placerade utanför hemmet av socialtjänsten i samband med att de begick brott. Brotten har i dessa fall oftast begåtts under tiden ungdomarna varit avvikna, men har i några fall skett på institutionen (personalöverfall, mordbrand).

Skolproblem är mer regel än undantag. Flertalet ungdomar uppges ha skolkat mycket och i vissa fall helt slutat skolan. En pojke har varit utsatt för svår mobbning under hela skoltiden. Några ungdomar har påbörjat praktik inom ramen för gymnasieskolan. Undantag finns – sju ungdomar uppges sköta gymnasieskolan väl. En pojke arbetar.

Minst två ungdomar har varit utsatta för traumatiska krigsupplevelser. Flera uppges ha vuxit upp med missbrukande föräldrar.

Enligt socialtjänsten har hälften av de dömda ungdomarna (24 ungdomar) missbruksproblematik. Främst rör det sig om missbruk av hasch eller annan narkotika (20 ungdomar). Fyra ungdomar uppgavs överkonsumera alkohol.

Noteras kan att 13 ungdomar dömts för ringa narkotikabrott och en pojke för narkotikabrott i domen.

Går det att tala om ordnade förhållanden för de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård? Några ungdomar uppges vara välfungerande eller leva under ordnade förhållanden, men har dömts för brott vid flera tillfällen innan den aktuella domen. En pojke, som tidigare hade kontakt med socialtjänsten har ordnat sin situation och uppges fungera väl. Med några få undantag kan vi emellertid slå fast att det är ungdomar med omfattande social problematik som dömts till sluten ungdomsvård.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Tidigare insatser inom socialtjänsten

Det framgår av socialtjänstens yttranden att de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård oftast varit föremål för omfattande insatser inom socialtjänsten. Endast fem av de 48 ungdomarna är tidigare okända av socialtjänsten. Två ungdomar har endast varit aktuella för utredning i samband med brott, men är för övrigt okända.

- 10 ungdomar har varit föremål för öppenvårdsinsatser av olika slag (samtal med socialtjänsten, kontaktperson, mellanvårdsprogram m m.)
- 28 ungdomar har placerats utanför hemmet (särskilda ungdomshem, HVB-hem eller familjehem).
- I tre fall är det okänt om socialtjänsten vidtagit insatser.

21 ungdomar (44 procent) har tidigare varit placerade inom SiS. (De ungdomar som omhändertagits av socialtjänsten i samband med aktuellt brott och inte tidigare varit intagna vid ett ungdomshem ingår inte här.)

Tidigare kriminalitet

De ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård har i mycket stor omfattning en kriminell belastning. Att 43 ungdomar (90 procent) har begått brott tidigare framgår av domen där tidigare domar oftast noteras, eller av socialtjänstens yttrande:

- 18 ungdomar har tidigare dömts till vård inom socialtjänsten. Ytterligare två ungdomar har överlämnats till socialtjänstens ungdomstjänst. Två ungdomar hade tidigare dömts till dagsböter. Åtta ungdomar uppgavs av socialtjänsten ha problem med kriminalitet.
- Två ungdomar har tidigare dömts till fängelse. En pojke har avtjänat straff i ett ungdomsfängelse utomlands. En pojke var tidigare dömd till villkorlig dom och samhällstjänst.
- Nio ungdomar hade pågående skyddstillsyn vid tillfället för domen.
- Sex ungdomar hade ingen dokumenterad kriminalitet.

Socialtjänstens yttranden och vårdplaner till domstolen

Vid ett förslag till överlämnande till vård inom socialtjänsten skall en vårdplan som beskriver de planerade insatserna bifogas. Socialtjänsten har avgivit yttrande till domstolen i 48 fall och vårdplan finns i 15 fall. Utöver detta har frivårdsmyndigheten avgivit yttrande i sju fall. Åtta ungdomar har genomgått en läkarundersökning enligt 7 § Lag om personutredning i brottmål. Två ungdomar har genomgått en rättspsykiatrisk undersökning.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Socialtjänsten föreslår oftast en påföljd för den unge i yttrandet till domstolen. Ibland kan det emellertid vara svårt att utläsa ett tydligt förslag. I sex yttranden saknas förslag helt. I sex fall skriver socialtjänsten att vården enligt LVU ej fungerat eller att socialtjänstens resurser är uttömda och ger inget förslag till åtgärd. Nedanstående tabell är resultat av en tolkning av socialtjänstens förslag till yttrande

Socialtjänstens förslag till insats som det anges i yttrandet till domstolen

Socialtjänstens förslag	Antal intagna
Frivilliga insatser, öppenvård	8
Frivillig vård på institution eller familjehem	3
Vård enligt LVU inom SiS	17
Vård enl. LVU ej fungerat/ socialtjänsten uttömt resurser	6
Sluten ungdomsvård (eller institutionsvård i slutna former utan att nämna sluten ungdomsvård)	7
Fortsatt utredning eller inget förslag	6
Yttrande saknas	2
<i>Summa</i>	<i>49</i>

Kan man med hänvisning till ovanstående tabell säga att socialtjänsten inte tar ansvar för unga lagöverträdare, utan försöker undandra sig kostnader genom att den unge lagöverträdaren får en dom till sluten ungdomsvård?

Socialtjänsten har föreslagit vård enligt LVU med placering på särskilt ungdomshem i sju fall för ungdomar, som tidigare varit placerade under avsevärd tid inom SiS. I lika många fall föreslår socialtjänsten en dom till sluten ungdomsvård, eller uppger helt sonika att socialtjänstens resurser är uttömda. I ett fall föreslår socialtjänsten att en 16-åring skall dömas till sluten ungdomsvård, men lämnar också en vårdplan med placering på särskilt ungdomshem i det fall den unge inte skulle dömas till sluten ungdomsvård utan till överlämnande till vård inom socialtjänsten.

I fem ärenden föreslår socialtjänsten sluten ungdomsvård för ungdomar som inte tagit emot frivilliga insatser inom socialtjänsten. I ett av dessa ärenden har socialtjänsten omhändertagit pojken enligt LVU, men uppger att de ”inte avser att föranstalta om sådan vård”.

Socialtjänsten har föreslagit överlämnande till vård inom socialtjänsten för samtliga fyra ungdomar som begått brott som 15-åringar. Tolv ungdomar har begått brott som 16-åringar. Här föreslår socialtjänsten vård enligt LVU i två fall och frivilliga insatser inom socialtjänsten i fyra fall. I de övriga fem fallen föreslår socialtjänsten sluten ungdomsvård, alternativt lämnar inget förslag till påföljd i yttrandet.

Antalet yttranden från socialtjänsten är alltför litet för att kunna dra några långtgående slutsatser. I några yttranden kan man ana en taktik från socialtjänsten som går ut på att bara lämna vaga förslag till åtgärder i öppenvård, åtgärder som inte svarar mot de

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

allvarliga brott den unge begått. Motsvarande gäller för de fall där socialtjänsten i yttrandet uttalar att socialtjänstens resurser är uttömda. Det är givetvis paradoxalt att dessa ungdomar placeras på samma ungdomshem för att avtjäna sluten ungdomsvård, där socialtjänsten inte längre ser någon mening med vården. I 17 fall har socialtjänsten emellertid en beredskap att gå in med vård enligt LVU vid en dom till överlämnande inom socialtjänsten.

Vården inom SiS

Intagningen och verkställigheten

I planeringen för sluten ungdomsvård fick fem avdelningar benämningen *slutna avdelningar*. Dessa avdelningar förstärktes byggnadsmässigt och personellt för att klara utagerande och våldsamma ungdomar med rymningsbenägenhet. På dessa avdelningar avsattes tio platser för ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. De dömda ungdomarna skulle emellertid även kunna placeras på andra avdelningar, som bedömdes motsvara deras behandlingsbehov.

Under året har 14 ungdomshem tagit emot ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. Mer än två tredjedelar av de intagna har emellertid inledningsvis placerats på en sluten avdelning. 28 ungdomar har påbörjat sin verkställighet på en sluten mottagningsavdelning och sex på en sluten behandlingsavdelning. De övriga ungdomarna har påbörjat verkställigheten på en låsbar avdelning. När det gäller ungdomar med strafftider på en eller ett par månader har flera av dessa inledningsvis vårdats på en sluten avdelning, men därefter överförts till öppen avdelning där de fullgjort verkställigheten.

Ungdomar som varit på fri fot vid tillfället för domen har av SiS anmodats att inställa sig vid ett bestämt ungdomshem inom en 14-dagarsperiod. Ett par ungdomar har efterlysts eftersom de inte inställt sig. De häktade ungdomarna har överförts till SiS så snart domen vunnit laga kraft. De ungdomar som vårdats inom SiS under rättsprocessen har om de vårdats på en låsbar avdelning, antingen påbörjat verkställigheten där de varit eller flyttats till en annan låsbar eller sluten avdelning. Har den dömde vårdats på en öppen avdelning har han/hon överflyttats till en låsbar avdelning under en period. Personal har ibland hellre sett att den dömde flyttar till en annan institution vid en dom till sluten ungdomsvård. Det kan vara svårt att pedagogiskt förklara vad en verkställighet av sluten ungdomsvård innebär när den unge är kvar på samma avdelning, men under andra omständigheter och där andra krav ställs. Några ungdomar har vårdats på en akutavdelning upp till åtta månader under rättsprocessen. I efterhand, med facit i hand, borde kanske ungdomarna överflyttats till en behandlingsavdelning redan innan domen. Det är emellertid socialtjänsten och inte SiS som bestämmer var den unge skall vistas under denna tid. Akutavdelningarna är enbart avsedda för vård under en kortare period, högst åtta veckor. Samtidigt finns det exempel på ungdomar som vårdats inom SiS på behandlingsavdelning cirka ett halvt år innan domen till sluten ungdomsvård fastställts i hovrätten. Ungdomarnas situation utreddes först på en låsbar avdelning och de överflyttades därefter till öppen behandlingsavdelning innan domen till sluten ungdomsvård fastställdes. Ungdomarna återgick till en låsbar avdelning så snart domen började verkställas. Socialtjänsten ifrågasatte detta av behandlingsskäl.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Efter en tid på en sluten mottagningsavdelning, där en utredning av den unges situation och vårdbehov görs, överflyttas den dömda till en behandlingsavdelning. Vården kan här bedrivas i öppnare former om det bedöms som möjligt. Besluten om vård i öppnare former eller permissioner fattas av placeringschefen vid huvudkontoret för att få till stånd en enhetlig bedömning.

Det finns riktlinjer för när permission kan beviljas. För ungdomar med strafftider kortare än ett år är kvalifikationstiden två månader och för ungdomar med strafftider mer än ett år är kvalifikationstiden fyra månader. Endast ett fåtal ungdomar har fått permissioner på egen hand – oftast har personal medföljt på olika typer av aktiviteter utanför institutionen eller vid hemresor. Permissioner har inte beviljats vid misskötsamhet.

Placering på öppen avdelning kräver också att den unge visar god skötsamhet. Vid olika former av misskötsamhet har ungdomar fått återgå till vård i mer slutna former.

Konsekvenser av platsbristen

SiS planerade för tio årsplatser, men det behövs redan nu cirka 40 platser för att täcka behovet. SiS har klarat uppdraget att genast ta in de ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. En kösituation har emellertid uppstått för de ungdomar som omhändertagits enligt LVU och där socialtjänsten ansökt om plats.

Den ansträngda platssituationen har medfört svårigheter att planera verkställigheten. Ungdomar har placerats på det ungdomshem som haft plats för tillfället. Närhetsprincipen, att den unge skall vårdas nära hemorten, har inte kunnat upprätthållas. Ungdomar har också vårdats på akut- och mottagningsavdelningar längre än nödvändigt p g a att det saknats platser på behandlingsavdelningar.

Integration

En huvudprincip för verkställigheten av sluten ungdomsvård är att de dömda ungdomarna skall integreras med ungdomar som vårdas enligt LVU. Motivet till detta är att vården skall anpassas efter den unges behov, samt att närhetsprincipen skall upprätthållas. Med ett planeringsunderlag på tio platser var integreringstanken en naturlig lösning.

De dömda ungdomarna har integrerats med ungdomar som vårdas enligt LVU på samtliga avdelningar under året – även på de slutna avdelningarna. I slutet av året var emellertid två avdelningar, en sluten mottagningsavdelning och en sluten behandlingsavdelning, helt fyllda med ungdomar som dömts till sluten ungdomsvård. Diskussioner har förts inom SiS om svårigheter och möjligheter med blandade avdelningar. Det finns i dag önskemål från flera institutioner att ha särskilda avdelningar för sluten ungdomsvård. En verkställighet av sluten ungdomsvård skiljer sig på många sätt från LVU-vård. Straffet är tidsbestämt och ungdomarna vet vilken dag de frigges. Verkställigheten är striktare reglerad vad gäller beslut av olika slag och den unges vårdbehov utgör bara en del av det totala bedömningsunderlaget. Besluten ligger i vissa fall på huvudkontoret och inte på institutionschefen. Inom sluten ungdomsvård är också beslut som rör den enskilde överklagningsbara. Personalen vittnar om att det varit svårigheter att skapa förståelse för

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

de olika förhållningssätt som krävs mot de olika grupperna vad gäller vård i öppnare former, permissioner m.m. En annan svårighet har varit att anpassa behandlingssinnehåll och personalens ambitionsnivå till verkställighetstiden.

Vårdinnehåll

De slutna avdelningarna arbetar på olika sätt med behandling riktad mot kriminalitet. Sundbo ungdomshem arbetar med utgångspunkt från kognitiv beteendeterapi. Önskvärt beteende förstärks på olika sätt i den s.k. ”teckenekonomin”, där poäng utgår vid skötsamhet. Den unge får del av olika förmåner när han uppnått ett visst antal poäng. Att lära sig kontrollera aggressivitet och förbättra de sociala färdigheterna är andra delar av behandlingen.

Även på den slutna behandlingsavdelningen på Råby ungdomshem arbetar man med denna typ av programverksamhet. På avdelning Backen, den slutna mottagningsavdelningen på Fagareds ungdomshem, finns ett utbud av program riktad mot problem-beteende. Bärby ungdomshems slutna mottagningsavdelning arbetar utifrån lösnings-fokuserad samtalsmetodik, där klienten själv formulerar sina mål och hur han skall nå dem. Behandlingsmetoden inbegriper även familj och nätverk.

Skolan är en viktig del av vården. Att hitta en meningsfull fritid är en annan. Aktiviteter förekommer både inom institutionen och, för dem som bedöms vara mogna för det, på närorten.

Många institutioner arbetar med att involvera familjen i behandlingen på olika sätt. På Råby exempelvis har öppnats ett ”familjehus” där den unges familj kan bo under besöket och där samtal kan föras med den unge och hans familj. Flera av de dömda ungdomarna har också fått permission för att åka hem till sina familjer. Oftast har kontaktmannen följt med vid dessa tillfällen.

Kontakt med socialtjänsten

Efter avslutad verkställighet av slutna ungdomsvård följer ingen övervakning, vilket oftast är fallet vid fängelsestraff. Det är viktigt att den unge frigges till en ordnad situation med boende, sysselsättning m.m. Eftersom det i de flesta fall rör sig om ungdomar med omfattande social problematik har den unge kanske behov av fortsatta vårdinsatser i någon form efter frigivningen. Socialtjänsten behöver därför vara inkopplad i ett tidigt skede av verkställigheten och vara delaktig i planeringen av vården och utslussningen och ha en beredskap med fortsatta vårdinsatser.

Socialtjänsten har möjlighet att fortsätta vården vid ett ungdomshem enligt LVU efter avslutad verkställighet. Endast i ett fall av de 13 har ett sådant beslut tagits. Övriga tolv ungdomar har frigivits till hemorten. Personalen vid ungdomshemmen har i flera fall uttryckt att det varit svårt att engagera socialtjänsten för de dömda ungdomarna. Några ungdomar har frigivits med bara en tågbiljett i fickan och personalen har känt stark vanmakt inför situationen. Personal inom SiS har i några fall förespråkat fortsatt institutionsvård, men socialtjänsten har valt att inte göra några fortsatta insatser.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Avvikningar

Nio ungdomar har avvikit under pågående verkställighet. En pojke begick nya brott under tiden han var avviken, häktades och dömdes till fängelse.

Antal avvikningar redovisade på olika situationer

Avvikningssituation	Antal ungdomar
Brutit sig ut från låst avdelning	3
Avvikit från öppen avdelning	3
Avvikit från beledsagad permission	3
<i>Summa</i>	9

Hur gick det sedan?

En kort telefonintervju gjordes i september 1999 med de sex först frigivna pojkarnas handläggare inom socialtjänsten. Socialtjänsten var genomgående positiv till ungdomarnas utveckling efter frigivningen för fem pojkar av sex. Ungdomarnas verkställighetstider varierade mellan en och åtta månader.

- Fem pojkar hade ingen känd kriminalitet eller missbruk. Fyra av pojkarna gick i skolan eller deltog i ett öppenvårdsprogram på hemorten.
- En pojke hade fungerande samtalskontakt med socialtjänsten.
- En pojke vägrade ha kontakt med socialtjänsten. Pojken uppgavs missbruka samt misstänktes för nya brott.
- Socialtjänsten beskrev en förbättring för fem av de sex pojkarna. Det gällde antingen situationen i skolan eller kontakten med socialtjänsten.

En av dessa pojkar har senare, begått nya brott och på nytt dömts till sluten ungdomsvård. En pojke rymde under pågående verkställighet, begick nya rån, häktades och dömdes till fängelse.

Intervjuer med socialsekreterare i januari 2000:

- En klient har placerats enligt LVU vid frigivningen. Han är fortfarande placerad på institutionen, men f.n. permitterad till föräldrahemmet. Han kommer inom kort att flytta till en träningslägenhet och fungerar väl på sin praktikplats. Inga polisanmälningar har inkommit och det finns inga indikationer på missbruk. Planeringen med utslussning och sysselsättning efter vården planerades i samråd mellan socialtjänsten och ungdomshemmet.
- En socialsekreterare var mycket nöjd med institutionens arbete under verkställigheten av sluten ungdomsvård, 3 månader. Pojken bor idag hemma och inga nya anmälningar har inkommit beträffande brott eller missbruk.
- En pojke som avtjänat nio månader sluten ungdomsvård bor på frivillig basis i familjehem efter frigivningen. Pojke går i skola och fungerar utan anmärkning.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Flera socialsekreterare påpekar att kontakten med institutionerna inte är lika tät under en verkställighet av sluten ungdomsvård, som den är vid vård enligt LVU. Socialsekreterarna saknar också det inflytande på behandlingen, som de har inom LVU.

Ett system skall utarbetas för att följa upp de frigivna ungdomarnas situation. De dömda ungdomarna skall ingå i SiS egenutvärdering och redovisas särskilt. Socialtjänsten får efter frigivning i en enkät bedöma kvalitet i omhändertagande, vård och behandling. Resultat kommer att presenteras våren 2000.

Avslutning

I den nya påföljden sluten ungdomsvård har straff och behandling förenats. Det tidsbestämda frihetsberövandet är straffet, innehållet i verkställigheten behandling. Straff-tänkandet förs in i en vårdkultur, där hänsyn endast tagits till vårdbehov, ej till samhälls-skyddsaspekter. Verkställigheten/vården är tidsbestämd, behandlingsbehovet kan understiga eller överstiga den utsatta tiden. Personalen får förhålla sig på ett annat sätt och sätta ambitionsnivå och förväntningar i förhållande till straffets längd. Det har varit en stor omställning för organisationen.

SiS har klarat sitt uppdrag: ungdomarna har omgående anvisats plats på ett ungdomshem. Ungdomarna har vårdats i en miljö som är anpassad efter ungdomar och deras behov. Slutenheten har för många av ungdomarna varit hög – högre än inom kriminalvården. Andra ungdomar har vårdats i förhållandevis öppna former och tagit del av aktiviteter på närorten. Riskbedömningar och praxisfrågor rörande vård i öppnare former och vistelse utanför institutionen står på dagordningen för år 2000.

Behandlingsinnehåll riktad mot kriminalitet behöver utvecklas ytterligare på de slutna avdelningarna och på andra avdelningar där ungdomarna vårdas. Kontakten med socialtjänsten måste förbättras för att finna lösningar inför frigivning och för att garantera fortsatta vårdinsatser för de ungdomar som behöver. Med fler platser inom organisationen kan också behandlingsplaner och behandlingsinnehåll förbättras.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

C FORSKNING OM OCH UPPFÖLJNING AV SLUTEN UNGDOMSVÅRD

Utvärdering av lagstiftningen avseende sluten ungdomsvård

Forskaren Björn Borschos, Centrum för Socialvetenskaplig Alkohol- och Drogforskning, Stockholms universitet, genomför på SiS uppdrag ett forskningsprojekt under ledning av professor Eckart Köhlhorn.

I mitten av oktober 1998 påbörjades, på uppdrag av Statens institutionsstyrelse (SiS), en utvärdering av den nya påföljden. Slutredovisning av uppdraget är planerad till utgången av år 2001.

Utvärderingen syftar till att studera den nya påföljden utifrån dels rättssociologiska aspekter, dels omsorgsaspekter. Till de rättsociologiska frågorna hör i vilken utsträckning intentionen bakom den nya påföljden kan anses vara uppfyllda, d v s att sluten ungdomsvård endast är ett alternativ till fängelsestraff för unga lagöverträdare. I samband med denna fråga är det speciellt viktigt att analysen tar hänsyn till förändringar av den registrerade brottsligheten, både vad avser omfattning och struktur. Sålunda är utvärderingsresultatet i detta avseende helt beroende på en komplett analys av lagförda ungdomsbrottslingar. De rättsociologiska frågorna omfattar även en analys av i vilken utsträckning de straffrättsliga principerna om förutsebarhet, proportionalitet och konsekvens kan anses vara uppfyllda.

Till omsorgsaspekterna hör frågorna om vårdinnehållet; dels i strafftermer, dels i termer av personlig utveckling och livskvalitet. Eftersom den nya påföljden i stor utsträckning är en blandning mellan fängelse och placering på särskilt ungdomshem kommer analyserna i möjligaste mån att omfatta de relevanta alternativa påföljderna – fängelse och överlämnande till vård inom socialtjänsten med placering på ett särskilt ungdomshem.

Mot bakgrund av 1999 års totala inflöde av klienter, som efter dom till sluten ungdomsvård placerats på SiS institutioner, kan det statistiska underlaget för utvärderingen antas bli tillräckligt stort. Det fortsatta inflödet av klienter i kombination med deras verkställighetstid kommer att avgöra när urvalet av klienter som dömts till sluten ungdomsvård avbryts. Sannolikt kommer detta att ske vid halvårsskiftet eller utgången av år 2000.

Analyserna kommer till stor del att baseras på rutinmässigt insamlade data, t.ex. officiell kriminalstatistik och data från SiS egna intervjuer med klienterna. Genom SiS försorg har emellertid, på forskargruppens begäran, en kompletterande enkät, som avser att mäta det sociala vårdklimatet bland klienterna, distribuerats till alla aktuella institutioner. Dessutom kommer viss kompletterande information att behöva samlas in. Sålunda kommer datainsamlingen att fortsätta under ytterligare en tid.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

Fortsatt uppföljning av sluten ungdomsvård

SiS har gett socionomen Mikael Tärnfalk, Fryshuset, i uppdrag att under år 2000 genomföra en fördjupad uppföljning och utredning när det gäller frågor som rör vården av de ungdomar som intagits för sluten ungdomsvård under 1999. Den kommer att ta fasta på frågor som rör hur vården på SiS institutioner kunnat utformas och genomföras, om och hur ungdomarnas vårdbehov kunnat tillgodoses under den givna tidsramen, hur eftervård och utskrivning har fungerat samt hur samverkan med socialtjänsten sett ut. Vidare skall frågan om institutionernas verksamhet påverkats av att ungdomar med tidsbestämda påföljder ingått belysas. Utredningen kommer att omfatta intervjuer med såväl personal som ungdomar.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

D ÖVERKLAGADE BESLUT 1999 OM VERKSTÄLLIGHET AV SLUTEN UNGDOMSVÅRD

Statens institutionsstyrelse (SiS) har under 1999 fattat en mängd beslut angående verkställighet av sluten ungdomsvård, t.ex. beslut om placering eller vistelse utanför det särskilda ungdomshemmet. I de fall det gäller placering eller dömda som är placerade på låsbara enheter fattas besluten ofta av personal på SiS huvudkontor i Stockholm.

Under 1999 har bara 9 beslut angående verkställighet av sluten ungdomsvård överklagats. Besluten avser 7 dömda ungdomar; 2 ungdomar har överklagat 2 olika beslut under verkställigheten. Samtliga beslut har fattats av personal på SiS huvudkontor i Stockholm och överklagats till Länsrätten i Stockholms län. I samtliga fall har överklagandet avslagits i länsrätten. Såvitt känt har ingen dom överklagats till kammarrätten.

I 1 fall överklagade den dömdes föräldrar ett beslut om placering, vilket verkar ha godtagits av länsrätten. I övriga 8 fall har den dömda själv överklagat.

Bara 1 överklagande kom in under det första halvåret 1999. I december 1999 kom 4 överklaganden in, vilka samtliga syftade till att den dömda skulle få vistas utanför institutionen i samband med jul- eller nyårshelgerna.

I 3 fall har beslutet rört *placering* enligt 9 § lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård (LSU). I 1 fall rörde överklagandet *tidpunkten för inställelse*. En dömd hade förelagts att inställa sig senast den 17 december 1999, men han ville i stället inställa sig efter jul- och nyårshelgerna bl.a. för att kunna arbeta under storhelgerna. Länsrätten fann med hänvisning till vad som sägs i förarbetena (prop. 1997/98:96 s. 184) att skälen som åberopats för anstånd inte var tillräckliga. I de 2 andra fallen var det fråga om *vid vilken institution den dömda skall placeras*. Man ville främst ha en placering närmare familjen. Länsrätten avslag överklagandena med motiveringen att det inte verkade finnas någon likvärdig placering som var lämpligare.

I 6 fall har frågan rört *vistelse utanför institutionen* enligt 18 § LSU. I 3 av fallen har som skäl för avslag främst åberopats att den dömda inte skött sig under verkställighetstiden. I de 3 andra fallen har som skäl för avslag främst åberopats att den dömda gjort sig skyldig till allvarlig brottslighet och bara avtjänat en mindre del av straffet.

Det tog i genomsnitt ungefär en månad från det att överklagandet kom in till SiS till dess att länsrätten meddelade dom i målet. Handläggningstiden varierade dock mycket, se tabellen nedan.

STATENS INSTITUTIONSSTYRELSE

<i>Inkom SiS</i>	<i>Dom i länsrätten</i>	<i>Antal dagar</i>
1999-06-24	1999-07-19	25
1999-07-19	1999-11-25	129
1999-08-06	1999-08-16	10
1999-08-24	1999-09-27	34
1999-10-18	1999-11-29	42
1999-12-09	1999-12-17	8
1999-12-13	1999-12-21	8
1999-12-14	1999-12-16	2
1999-12-20	1999-12-29	9